

А.А. Сафронава, С.П. Дабіжы (Горкі)

АСАБЛІВАСЦІ РЫТУАЛАЎ ВАРАЖБЫ НА ПАЛЕССІ

Варажба як адзін з самых істотных кампанентаў традыцыйнай духоўнай культуры беларусаў уяўляе сабой абрады і рытуалы, якія павінны былі прадказаць будучыню ці неабходныя паводзіны чалавека з дапамогаю звышнатуральнай сілы.

Разглядаючы рытуалы варажбы на Палессі, можна ўмоўна выдзеліць дзве групы варажбы: па-першае, варажба гаспадарчая, накіраваная на атрыманне ведаў пра будучы ўраджай, прыплод жывёлы; па-другое, варажба пра ўласнае здароўе, час смерці, а таксама пра важныя падзеі ў сям'і, пра лёс і замужжа. Абедзве групы варажбы закранаюць інтарэсы як кожнага пэўнага чалавека і яго сям'і, так і ўсёй вёскі ў цэлым.

У рамках каляднага перыяду можна варажыць у любы дзень, але большасць варажб, якія лічацца ў народзе “дакладнымі”, адбываецца на Каляды, на Шчадрэц, на Вадохрышча, гэта значыць у тэрміны, больш пэўна адзначаныя знакам мяжы, пераходу ад старага да новага.

На Палессі найбольш распаўсюджана варажба на Каляды. Прымеркаванасць варажбы менавіта да Калядаў абумоўлена спецыфікай гэтага часу: Каляды – гэта пераход ад старога да новага, калі, згодна з народнымі

ўяўленьнямі, знікае мяжа паміж светам жывых і мёртвых, людзей і нячystай сілы, калі ўзнікае магчымасць кантакту чалавека з “іншым” светам, дзе, як лічылася, пішуцца лёсы людзей.

Спрыяльнымі для дасягнення мэтай варажбы лічыліся месцы нежылыя, «пагранічныя»: печ, парог, вароты, ростані і інш. [1, с. 67].

На Палессі часта адбывалася варажба ля калодзежа: замыкалі калодзеж, «дзеўкі вады бралі, коб жэніха ўстрэціць» (Верхні Церабяжоў, Адрыжын); на Новы год ля калодзежа рассыпалі збожжа: хто першы пройдзе, за таго і замуж ісці (Харомск). На дзень святога Васіля (19 снежня, ці 12 студзеня па ст. ст.) сеялі лён каля калодзежа (Дружылавічы); на дзень святога Андрэя сеялі каноплі (Аздамічы).

Дзяўчаты і незамужнія жанчыны варажылі пра свой лёс, суджанага, час і месца замужжа, выкарыстоўваючы наступныя атрыбуты: хлеб, соль, лучыну, куццю, нож, лыжкі, стары абутак; зорнае неба; саломінкі.

Любоўная варажба, у якой звычайна ўдзельнічала некалькі дзяўчат, адбывалася ў час зімовых святаў: на Каляды (Верхні Церабяжоў, Аніскавічы, Опаль, Адрыжын, Аздамічы); на Шчадрэц (Верхні Церабяжоў, Адрыжын); на Новы год (Дружылавічы); на Хрышчэнне (Верхні Церабяжоў), а таксама на Андрэя (30 лістапада, ці 13 снежня па ст. ст.), а таксама на Купалле.

Асаблівая роля ў варажбе належыць хлебу – сімвалу шчасця і дабрабыту. З хлебам пра замужжа і лёс варажылі на Шчадрэц. Трэба было адкусіць хлеба і выйсці на вуліцу паслухаць: дзе сабака забрэша, у той бок замуж ісці (Адрыжын); выпякалі хлеб і бралі яго з сабой на двор, назіралі, чый хлеб выбраў сабака, тая дзяўчына першая замуж выйдзе (Опаль).

Варажылі пра лёс або пра якія-небудзь важныя жыццёвыя сітуацыі з дапамогай хлеба, солі і лучыны (часам элементы мяняліся): над імі трымалі нітку, калі яна хістаецца ў бок хлеба і солі – гэта добра, добры знак, а калі нітка паварочвалася на лучыну – дрэнна (Аздамічы, Харомск).

З лыжкамі і куццёй варажылі на Каляды: куды ўпадзе лыжка, туды замуж пойдзеш (Урбаны); на Шчадрэц (лыжкі ўтыкалі ў куццю: чыя лыжка перавернецца, той памрэ (Опаль, Боркі, Дастоева).

Дзяўчаты выходзілі на вуліцу з рэшткамі куцці і слухалі, «дэ сабака забрахае, буде жаніх»; пад галаву клалі куццю: хто прыйдзе ў сне есці куццю, той і жаніх; кідалі лыжкі праз хату: калі пераляціць, значыць, выйдзе дзяўчына замуж; на стол кідалі лыжкі: чыя лыжка ўпадзе далей ад краю стала, тая дзяўчына далей ад дома замуж пойдзе; лыжкі ўтыкалі ў куццю, потым вынімалі і глядзелі: на чыю лыжку больш куцці наліпне, тая дзяўчына будзе багацейшая за ўсіх сваіх сябровак.

Са старым абуткам варажылі на Новы год: дзяўчаты кідалі «пасталы» і глядзелі: у які бок павернецца, туды дзяўчына замуж пойдзе (Верхні Церабяжоў); дзяўчаты абуваюцца на выперадкі і глядзяць, якая хутчэй абуе «пасталы», тая хутчэй замуж выйдзе (Дружылавічы); пасля «проводнай

ніділі» (тыдзень пасля Вялікадня) неслі пасталы за вёску, там кідалі іх і глядзелі: у які бок яны павернутыя, у той бок выйдзе дзяўчына замуж (Адрыжын).

Увогуле здыманне абутку ў народнай культуры цесна звязана з разуменнем ступні як мяжы, той кропкі, якая наўпрост злучае чалавека з нізам, з іншасветам, забяспечвае максімальна поўнае далучэнне да звышнатуральнага [1, с. 50].

Праводзілі варажбу з божай кароўкай, бралі яе ў руку, загадвалі жаданне або задавалі пытанне пра каханне і замужжа, потым адпускалі і глядзелі: куды паляціць, туды і замуж ісці.

Варажылі і па зорным небе: у які бок скоціцца зорка, там жаніх (Радчыцк); калі зорка на небе схваецца, то ў жыцці дзяўчыны будзе сур'ёзныя непрыемнасці або цяжкасці; калі зорка пачне рух, закружыцца або паляціць – поспех і шчасце (Верхні Церабяжоў).

Салому ці сена клалі на Каляды пад абрус і выцягвалі з-пад яго па адной саломінцы: чым раўнейшая і таўсцейшая саломіна, тым лепшы і багацейшы будзе ў дзяўчыны жаніх (Верхні Церабяжоў); чым даўжэйшая выцягнутая саломінка, тым даўжэй жыць будзе варажбітка (Азераўцы).

Варажылі нават “на сустрэчы”. Калі на Каляды ноччу сустрэнеш мужчыну, выйдзеш замуж; цяжарная жанчына сустрэне мужчыну – народзіцца хлопчык, а жанчыну – народзіцца дзяўчынка (Верхні Церабяжоў, Харомск); калі ў гаспадыні целіцца карова, то будзе бычок або цялушачка, у залежнасці ад таго, каго сустрэнеш на вуліцы – мужчыну ці жанчыну (Аздамічы).

На другім месцы па папулярнасці і важнасці была варажба пра ўраджай. Праводзілі яе, выкарыстоўваючы наступныя атрыбуты: хлеб, куццю, стары абутак, зорнае неба, салому.

Вясной з хлебам ішлі ў поле, стараліся вызначыць, які будзе ўраджай: на Юр'я (6 траўня) з караваем ішлі ў поле, глядзелі, калі каравай хаваецца ў жыце, значыць, ураджай будзе добры (Аніскавічы); на Юр'я з хлебам абыходзілі жытняе поле (Дружылавічы, Опаль); на Купалу хлеб адносілі ў поле, пакідалі там.

Па зорным небе перад Калядамі вызначалі, ці будзе год ураджайны: калі шмат зор, то ўраджай будзе на збожжа (Харомск, Адрыжын). На Каляды, калі выцягвалі з-пад абруса салому ці сена, вызначалі ўраджай: хто выцягваў доўгую саломіну, у таго лён даўжэйшы будзе (Аніскавічы, Урбаны, Харомск, Адрыжын). Каб лён вырас добры не толькі варажылі, але і выконвалі некаторыя магічныя дзеянні: на Масленіцу каталіся з гары на санках і імкнуліся праехаць як мага далей (Урбаны); у насенне лёну клалі яйка як сімвал жыцця і пладароддзя (Адрыжын); апошнюю польку танцавалі «на лён» (Урбаны).

Калі ж сялянам хацелася даведацца, што ў новым годзе будзе добра расці, слалі абрус на стол, сыпалі рознае насенне, а раніцай, зняўшы абрус,

глядзелі: насенне якіх раслін застанеца на стале, тое і будзе добра расці (Аніскавічы). Як бачым, варажба выкарыстоўвае прыкметы паводле падабенства з чаканым або меркаваным.

Такім чынам, у вёсках Палесся, як і ў іншых рэгіёнах Беларусі, самай распаўсюджанай з'яўляецца варажба дзяўчат і жанчын пра далейшы лёс і замужжа. Цікава, што паўсюдна адзначаецца забарона на размовы падчас варажбы.

Ва ўсіх разгледжаных відах варажбы агульнымі з'яўляюцца атрыбуты, у ролі якіх выступаюць самыя звычайныя рэчы паўсядзённага сялянскага жыцця: хлеб, соль, куцця, стары абутак, саломіны і інш., якія ў працэсе варажбы набываюць новы, магічны сэнс. Тэхніка магічных аперацый пабудавана на ўстанаўленні адпаведнасці прадмета, атрыбута варажбы і яго значэнняў. Гэта адпаведнасць невыпадковая, паміж кожным знакам і яго інтэрпрэтацыяй ляжаць глыбокія светапоглядныя сувязі, якія абумоўліваюць сімвалізацыю адпаведнай рэаліі.

Літаратура

1. Беларуская міфалогія: энцыклапед. слоўн. / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч [і інш.] – Мінск: Беларусь, 2004. – 592 с.
2. Сержпутоўскі, А. Прымхі і забароны беларусаў-палешукоў / А. Сержпутоўскі. – Мінск, 1930. – 231 с.